

TIPOLOGIJA IZBORNIH JEDINICA U SRBIJI²

Zlatko J. Kovačić, docent
Ekonomski fakultet, Beograd
Kamenička 6, 11000 Beograd

Valentina Krtinić, asistent
Fakultet političkih nauka, Beograd
Jove Ilića 165, 11000 Beograd

REZIME

U radu je izvršena analiza rezultata izbora za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije održanih decembra 1992. i 1993. godine.

Analizu smo bazirali na relativnom broju osvojenih glasova pojedinih stranaka (prema broju birača koji su izašli na izbore) u 9 izbornih jedinica u Republici Srbiji. Želeli smo utvrditi stabilnost u grupisanju izbornih jedinica na osnovu izbornih rezultata na Izborima '92 i '93.

Pri formiranju hijerarhijske klasifikacije izbornih jedinica koristili smo Wardov metod grupisanja. Dobijeni dendrogrami na Izborima '92 i '93 identični su međusobom. Ovaj rezultat nam sugeriše stabilnost izbornih rezultata na nivou izbornih jedinica. Jasno se izdvajaju tri grupe izbornih jedinica: 1) Kragujevac, Užice, Smederevo i Niš; 2) Leskovac i Priština i 3) Novi Sad, Zrenjanin i Beograd. Dobijeni rezultati grupisanja govore u prilog tezi o političko-kulturnoj inerciji, kako stranaka, tako i birača u njihovom političkom okruženju. Može se reći da se tri grupe izbornih jedinica, odn. stanovništvo u njima, podudaraju sa varijetetima balkanskih stanovnika onako kako ih opisuje J. Cvijić: Šumadija sa obnovljenim stanovništvom dinarskog varijeteta, panonski varijetet u kog kao da je prešao i Beograd i konačno centralno-balkanski u koga Leskovac i Priština uporno spadaju.

KLJUČNE REČI: Izbori, Analiza grupisanja, Političke partije, Izborne jedinice u Srbiji

1. UVOD

Proces tranzicije od jednopartijskog političkog sistema ka višestranačkom sistemu demokratije u Srbiji otpočeo je prvim izborima za višestranačku republičku skupštinu održanim 1990. godine. U međuvremenu su građani svoju političku volju izrazili na prevremenim decembarskim izborima 1992. godine i na poslednje održanim izborima decembra 1993. godine. Nema jedinstvenog stava o tome da li su prvi izbori doneli promene na političkoj karti Srbije. U našem radu (Kovačić i Krtinić (1994)) pokazali smo da je izvesnih pomaka bilo na političkoj pozornici Srbije, ako posmatramo rezultate dva izbora za republičku skupštinu održanih decembra 1992. godine (u daljem tekstu: Izbori '92) i decembra 1993. godine (u

¹ Rad je pripremljen za prezentaciju na redovnom Majskom skupu '94 sekcije za klasifikaciju Saveza statističkih društava Jugoslavije, Beograd: Savezni zavod za statistiku, Beograd.

² Izražavamo svoju zahvalnost g. Slavku Kapuranu iz Republičkog zavoda za statistiku Srbije na pomoći oko pripreme baze podataka izbornih rezultata za potrebe ovog rada.

daljem tekstu: Izbori '93). Na osnovu njih urađena je statistička analiza kojom smo pokušali odgovoriti na sledeće pitanje: da li se na osnovu izbornih rezultata može utvrditi stabilnost u grupisanju izbornih jedinica?

Struktura našeg rada je sledeća. Nakon ovog uvoda sledi poglavlje u okviru kojeg dajemo opis podataka i definiciju promenljivih korišćenih u analizi. Pri formiranju hijerarhijske klasifikacije izbornih jedinica koristili smo Wardov metod grupisanja. Zaključnim razmatranjem dobijenih rezultata završavamo ovaj rad. U dodatku je dat spisak korišćenih skraćenica.

2. METODOLOŠKE NAPOMENE

2.1 Opis podataka i definicija promenljivih

Konačne rezultate izbora po pojedinim opštinama koristili smo tako što smo odredili učešće broja osvojenih glasova svake stranke u datoj opštini prema broju onih birača koji su izašli na izbore. Tako dobijene promenljive imenovali smo prema nazivu stranaka koje su te glasove osvojili (videti *Dodatak* na kraju rada).

Rezultate izbora posmatrali smo po izbornim jedinicama kojih je bilo devet kako na izborima decembra 1992. tako i decembra 1993. godine. Štaviše struktura ovih izbornih jedinica se nije menjala. Pri izboru stranaka koje smo uključili u analizu držali smo se sledećih kriterijuma:

1. Uključiti sve stranke koje su imale listu u svim ili bar većini izbornih jedinica. Ovime smo eliminisali stranke nacionalnih manjina, ali smo ih uključili u analizu kada smo analizirali rezultate u izbornim jedinicama u kojima su one imale svoju listu.
2. Ne uključiti stranke koje ispunjavaju prvi kriterijum, ako su dobile ispod 0.1% glasova. Ovime smo eliminisali samo najefemernije, čak i u onoj grupi stranaka koje nisu osvojile ni jedno poslaničko mesto u republičkom parlamentu.

Navedeni kriterijumi izdvojili su nekoliko stranaka koje su u parlamentu (SPS, SRS, DS i DEPOS čiji se sastav menjao i u okviru koga su bile sledeće stranke: Srpski pokret obnove, Nova demokratija, Građanski savez Srbije, Narodna seljačka stranka i Demokratska stranka Srbije), a takode i vanparlamentarne stranke koje su bile aktivne ne samo na izborima nego se njihova aktivnost može registrovati na različite načine i između izbora (SKPJ, SDP, SNO, SSS, SO i SSJ). Srećom po našu analizu, ove stranke pokrivaju kako levo, tako i krajnje desno krilo političkog spektra što nam daje za pravo da tvrdimo da smo analizom obuhvatili dovoljno reprezentativno političku scenu Srbije.

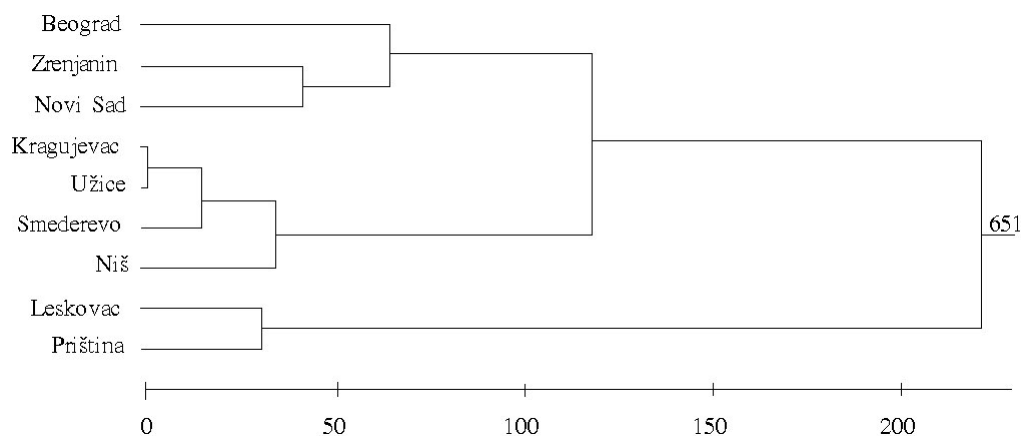
2.2 Korišćen metod analize

Formiranje hijerarhijske klasifikacije izbornih jedinica izvršeno je korišćenjem Wardove metode grupisanja. U standardnim udžbenicima multivarijacione analize kao i klasičnim monografijama posvećenim analizi grupisanja (videti *Literaturu*) može se detaljnije pročitati o metodi koju smo koristili u ovom radu.

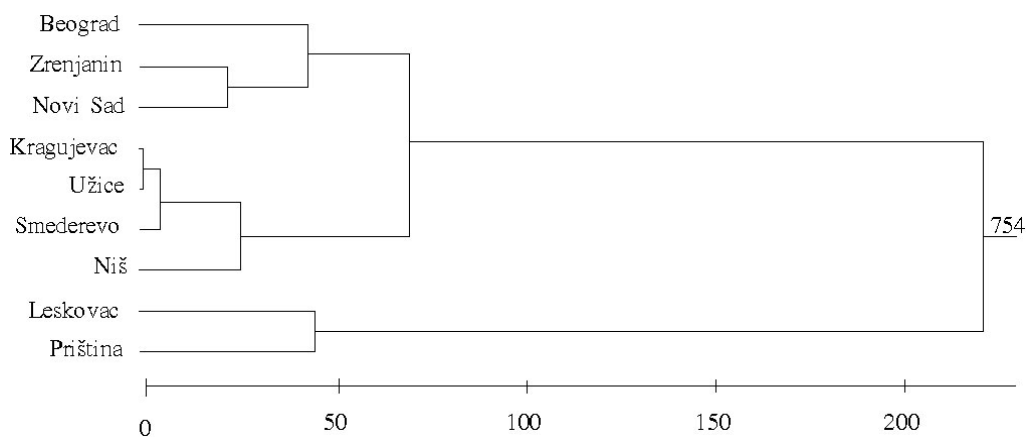
3. ANALIZA GRUPISANJA IZBORNIH JEDINICA

Analizom grupisanja izbornih jedinica na osnovu rezultata dva izbora želimo odgovoriti na pitanje da li postoji prirodno grupisanje izbornih jedinica, a ako postoji da li je dobijeno grupisanje stabilno. Zatim bismo pokušali objasniti dobijene rezultate, odn. formirane grupe. Da bismo odgovorili na postavljeno pitanje poslužili smo se hijerarhijskom metodom grupisanja, odn. Wardovom metodom. Na Slici 1. prikazan je dendrogram dobijene hijerarhijske klasifikacije u 1992. godini. Nedvosmisleno se izdvajaju tri grupe izbornih jedinica:

1. Kragujevac, Užice, Smederevo i Niš,
2. Leskovac i Priština,
3. Novi Sad, Zrenjanin i Beograd

Slika 1. Dendrogram izbornih jedinica (izbori 1992. godine)

Slika 2. Dendrogram izbornih jedinica (izbori 1993. godine)

Prva grupa je najhomogenija među njima, a poslednja je najmanje homogena. Za poslednju grupu to je sasvim razumljiv rezultat s obzirom da je na ovom nivou analize isključen broj osvojenih glasova stranaka nacionalnih manjina koje su upravo u izbornim jedinicama Novi Sad i Zrenjanin imale svoje izborne liste. Identičan rezultat se dobija na izborima 1993. godine što

svedoči o stabilnosti grupisanja izbornih jedinica, odn. dugoročnijim faktorima koji su to grupisanje uslovlili. O njima više u zaključnim razmatranjima.

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Izborni rezultati pokazuju da su u Srbiji na delu dve paralelne društvene tendencije - metropolizacija i retradicionalizacija. Naime, grupe opština koje su se izdvojile 1992. opstale su i 1993. Jednu grupu čini potencijalni megalopolis koji bi mogao da za par decenija nastane između Beograda, Novog Sada i Zrenjanina, pod teško ostvarljivom pretpostavkom privrednog rasta od bar 5% godišnje. No, svakako je sa tom prostornom blizinom i postojećim komunikacijama izvesna i jedna takva potencijalnost.

Drugu grupu opština čine gradovi srednje veličine sa njihovom okolinom, i oni se uklapaju u trend metropolizacije. No, činjenica da se Kosovo, odnosno 7. izborna jedinica - Priština, grupiše sa 4. izbornom jedinicom - Leskovcem, uz napomenu o apstinenciji Albanaca, govori o nekoj vrsti retradicionalizacije južnih krajeva. Nije izvesno da li nekoliko privrednih giganta koji "uspešno" previjavaju blokadu, a iz tih su krajeva, kao i faktor nacionalne ugroženosti, demografsko i ekonomske, jesu dovoljni da se objasni ovakvo izborna ponašanje. No, verovatno je da ovi faktori, naročito osećaj nacionalne ugroženosti, jesu presudni u ovom slučaju.

Političko-kulturni krugovi sa početka XX veka se, slobodnije uzev poklapaju sa podelom na tri grupe opština prema izbornom ponašanju. I to govori u prilog tezi o političko-kulturnoj inerciji, kako stranaka, tako i pojedinaca u njihovom političkom delovanju. Onako kako je Cvijić (1987) razlikovao varijetete balkanskih stanovnika - Šumadija sa obnovljenim stanovništvom dinarskog varijeteta, panonski varijetet u kog kao da je prešao i Beograd, a konačno i centralno-balkanski u koga Leskovac i Priština uporno spadaju (pragmatizam, sporost, estetizacija u orijentalnom stilu, dakle i političkom stilu prema apsolutnijoj vladavini nego što je po ukusu zapadnog čoveka) - sve su to klasične podele koje još, kako izgleda, imaju prevagu. Komunikaciono, tendencija metropolizacije bi mogla da ima nadmoć, međutim, kako su i komunikacije i informisanje ograničeni, na delu su tradicionalne tendencije koje, kako izgleda, odnose ubedljivu prevagu.

Literatura

- Cvijić, J. (1987). *Balkansko poluostrvo*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.
- Dillon, W.R. (1984). *Multivariate Analysis: Methods and Application*. New York: John Wiley and Sons.
- Hartigan, J.A. (1975). *Clustering Algorithms*. New York: John Wiley and Sons.
- Jobson J.D. (1992). *Applied Multivariate Data Analysis. Volume II: Categorical and Multivariate Methods*. New York: Springer-Verlag.
- Koprivnik S. (1992). Volitve '90 - razvršćanje volinih enot v Sloveniji po volilnih izidih. *Zbornik radova 5, Majski skup '91. sekcije za klasifikaciju Saveza statističkih društava Jugoslavije*, Beograd: Savezni zavod za statistiku, ss. 94-111.
- Kovačić, Z.J. (1994). *Multivarijaciona analiza*. Beograd: Ekonomski fakultet.

- Kovačić, Z.J. i Krtinić V. (1994). Tranzicija na demokratiju - Uporedna analiza izbora 1992. i 1993. godine u Srbiji. *Majski skup '94 Sekcije za klasifikaciju Saveza statističkih društava Jugoslavije*. Beograd: Savezni zavod za statistiku.
- Mardia, K.V., J.T. Kent i J.M. Bibby (1979). *Multivariate Analysis*. London: Academic Press.
- Republički zavod za statistiku (1993). *Prevremeni izbori za narodne poslanike narodne skupštine Republike Srbije, 1992. - konačni rezultati*, Beograd.
- SAS (1987). *SAS/STAT Guide for Personal Computers*, Version 6 Edition, Cary, NC: SAS Institute.

TIPOLOGY OF CONSTITUENCIES IN SERBIA

SUMMARY

In this text was accomplished an analysis of the results of the parliamentary elections in the Republic of Serbia, that were organized in the month of December 1992 and 1993.

The analysis is based on the relative number of obtained votes of particular parties (following the number of voters that participated in the elections) in 9 constituencies. We wanted to establish the stability of the clustering of constituencies on the basis of the electoral outcomes in '92 and '93 Elections in Serbia.

In forming the hierarchical classification of constituencies we used the Ward's method of clustering. The dendrograms obtained from '92 and '93 Elections were identical. This result suggests the stability of elections outcome at the level of constituencies. Three cluster of constituencies are clearly appearing: 1) Kragujevac, Užice, Smederevo, Niš; 2) Leskovac, Priština i 3) Novi Sad, Zrenjanin, Beograd. The results of clustering obtained confirm the statement about the inertia of political culture, both of parties and voters. These three cluster of constituencies are coinciding with the varieties of the Balkan population as described by Cvijić: Šumadia with a renewed population of Dinaric variety, the Panonic variety into which Belgrade seem to have joined, and finally the Central-Balkan variety to which Leskovac and Priština persistently belong.

KEY WORDS: Elections, Cluster Analysis, Political Parties, Constituencies in Serbia

Dodatak 1: Spisak korišćenih skraćenica političkih stranaka

DEPOS	Demokratski pokret Srbije (Srpski pokret obnove, Demokratska stranka Srbije, Nova demokratija). ³ Democratic Movement of Serbia (Serb Renewal Movement, Democratic Party of Serbia, New Democracy).
DS	Demokratska stranka (Democratic Party)
SDP	Socijaldemokratska partija (Socialdemocratic Party)
SKPJ	Savez komunista - pokret za Jugoslaviju ⁴ (Communist League - Movement for Yugoslavia)
SNO	Srpska narodna obnova (Serb National Renewal)
SO	Srpska opozicija (Narodna stranka, Srpski rojalistički blok) ⁵ (Serb Opposition (National Party, Serb Royal's Block))
SPS	Socijalistička partija Srbije (Socialist Party of Serbia)
SRS	Srpska radikalna stranka (Serb Radical Party)
SSJ	Stranka srpskog jedinstva ⁶ (Party of Serb Unity)
SSS	Seljačka stranka Srbije (Peasant's Party of Serbia)

³ Struktura koalicije se promenila na izborima 1993. godine u odnosu na izbore decembra 1992. godine. Iz koalicije je izašla Demokratska stranka Srbije (lider: Vojislav Koštunica), a ušao je Gradanski savez Srbije (lider: Vesna Pešić) i Narodna seljačka stranka (lider: Dragan Veselinov).

⁴ Na izborima decembra 1993. godine SKPJ je učestvovao u koaliciji pod nazivom *Udružena levica*. Rezultate na izborima te koalicije smo prikazali kao rezultate stranke SKPJ.

⁵ Na izborima decembra 1993. godine Narodna stranka (lider: Milan Paroški) ušla je u koaliciju sa Narodnom radikalnom strankom u prvoj izbornom jedinici - Beograd. U svim ostalim izbornim jedinicama ove dve stranke imale su odvojene liste. Rezultate Narodne stranke u tim izbornim jedinicama prikazali smo kao rezultate koalicije SO.

⁶ Na izborima decembra 1992. godine stranka još nije bila formirana. Na tim izborima samo u 7. izbornoj jedinici učestvovala je lista grupe građana: Željko Ražnatović - Arkan. Njene rezultate prikazali smo kao rezultate stranke SSJ.